

УДК 94(410)

Марія Гурій, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри комунікативних технологій та екологічного менеджменту
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ЗМІСТ ТА СПЕЦИФІКА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У статті обґрунтовано зміст та специфіку громадянства у Великій Британії в умовах розвитку міжкультурної комунікації та глобалізації суспільства. Проаналізовано глобальний вимір з точки зору трьох напрямків громадянства: політичної грамотності, соціальної та моральної відповідальності, суспільної зайнятості.

Ключові слова: громадянськість, громадянство, глобалізація, глобальний вимір.

В статье обосновано содержание и специфику граждановедения в Великой Британии в условиях развития межкультурной коммуникации и глобализации общества. Проанализировано глобальное измерение с точки зрения трех направлений граждановедения: политической грамотности, социальной и моральной ответственности, общественной занятости.

Ключевые слова: гражданственность, граждановедение, глобализация, глобальное измерение.

The article deals with the content and specificity of citizenship education in Great Britain in the conditions of development of intercultural communication and globalization of society. The global dimension is analysed from the point of view of three strands of citizenship education: political literacy, social and moral responsibility, community involvement.

Key words: level of citizens, citizens history, globalization, global measuring.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Виховання громадянськості для британської школи має важливе значення, оскільки у сучасних умовах саме воно пов'язане з розвитком єдиного європейського освітньо-виховного простору. Громадянськість розглядається британськими педагогами як ядро національного патріотизму і засіб виховання законослухняного громадянина. З огляду на це важливим і актуальним залишається концептуальне осмислення теоретичних і прикладних основ громадянського виховання, визначення його сутності, цілей і задач, більш повне розкриття громадянсько-творчого потенціалу діючих у Великій Британії виховних і навчальних програм; розширення знань щодо громадянської освіти з урахуванням виховної ситуації в Україні; вивчення традиційних і сучасних методик виховання громадянськості у британських старшокласників з метою використання всього раціонального, корисного та цікавого для українського освітнього простору.

Становлення особистості учня у Великій Британії відбувається в умовах глобалізації суспільства (global dimension). Науковці Великої Британії (Левіс, Сміт, Маккензі та ін.) стверджують, що громадянство окремої країни можна по-справжньому зрозуміти, розглядаючи

його в ширшому контексті та взаємозв'язку з іншими країнами. Дозволити учням залишатися несвідомими щодо глобального виміру громадянства – означає залишити їх не інформованими щодо їх власного життя, позиції та ролі у суспільстві, в якому вони мешкають.

Процес глобалізації супроводжується зіткненням інформаційних технологій, стандартизацією методів праці, розвитком міждержавних структур, поширенням впливу засобів масової інформації та міжкультурної комунікації, її асиметричністю тощо [2, 3].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Питання громадянської освіти є не новими, проте традиційно актуальними для зарубіжної педагогічної науки. Вчені різних країн активно досліджують проблеми формування громадянина, обмінюються досвідом, створюють спільні проекти і реалізують їх. Відомими у сфері громадянської освіти є імена Д. Кера, А. Маккензі, П. Краузе, Ж. Шато та інших.

Метою статті є: обґрунтування специфіки громадянського виховання у Великій Британії в умовах розвитку міжкультурної комунікації у глобальному суспільстві.

Згідно мети дослідження ставимо такі завдання:

- визначити особливості викладання громадянства в англійських школах;

ЗМІСТ ТА СПЕЦИФІКА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

- обґрунтувати основні завдання громадянської освіти на сучасному етапі;

- проаналізувати шляхи, методи та способи задля здійснення навчальних завдань у процесі викладання предмету "Громадянознавства".

Виклад основного матеріалу дослідження. У своєму дослідженні ми опиралися на роботи англійських педагогів Б. Кріка, А. Гіденса, Д. Хітера, Д. Кера, Дж. Кіна, Е. Гелнера, а також ряд загальнодержавних та освітніх документів у цій сфері.

Починаючи з вересня 2002-го року громадянознавство в Англії є новою загальноосвітньою дисципліною для учнів віком від 11 до 16 років, а також частиною впровадженої у вересні 2000-го року дисципліни "Людина і Суспільство" (Personal, Social and Health Education, PSHE) – не обов'язкового предмету, який викладається учням віком від 5 до 11 років.

Якщо раніше дисципліну "Громадянознавство" у школах Великої Британії розглядали як таку, що характеризується високою інформаційністю щодо національної історії і географії, законодавства, а провідна роль у її викладанні належала вчителю і обмежувала ініціативу учнів, то зараз ці підходи суттєво змінилися. Сучасний підхід до громадянської освіти забезпечує заохочення учнів до практичного застосування знань у царині громадянознавства, що дає їм можливість дискутувати, залучатися до шкільних проектів і набувати досвіду участі на рівні місцевих громад. Це формує прикладні здібності учнів щодо участі в житті суспільства та сприяє розвитку їх комунікативної компетенції.

Англійські педагоги вважають, що усвідомлення поєднання глобалізації суспільства та громадянознавства допомагає учням адекватно розуміти такі поняття сучасного життя, як "расизм", "біженство", "шукачі політичного притулку", "міграція" тощо. Це сприяє розвитку врівноваженого і поінформованого погляду учнів старших класів на те, що відбувається в Об'єднаному Королівстві та світі загалом [2, 3].

Обґрунтування проблеми глобалізації у процесі вивчення громадянознавства означає не лише одержання знань про інші країни, але є необхідною частиною усіх аспектів шкільного навчального плану, шкільного життя, взаємодії вчителів та учнів, які визначають зміст громадянського виховання у Великій Британії в умовах розвитку міжкультурної комунікації.

Сучасний світ все більше набуває глобалізованого характеру існування. Однією із сутнісних характеристик глобалізації є перетин життєвих смислів як окремих людей, так і

цивілізацій. Саме у цивілізаційному вимірі особливого статусу набувають ті зміни, основою яких є міжкультурна комунікація, адже потреба народів у культурному порозумінні, прагнення пізнати духовний світ одне одного, динаміка і суперечливість соціального розвитку призводять до інтенсифікації комунікативних процесів, що набувають системного характеру. Людство усвідомило, що тільки шляхом знаходження консенсусу можна розв'язати глобальні проблеми і захистити себе від самознищення.

Британські педагоги переконані, що в сучасних умовах спілкування народів набуло не тільки глобального характеру, але й вимагає такої гуманістичної спрямованості, яка, завдяки міжкультурній комунікації, дає можливість людині успішно розвиватися на засадах єдності загальнолюдських і національних цінностей.

Глобальний вимір можна розглядати з точки зору трьох напрямків громадянознавства (strands of citizenship education). Перший із них – політична грамотність, яка охоплює право молоді на розвиток знань, вмінь та навичок, які будуть потрібні молодим людям як дорослим та повноправним членам глобального суспільства, оскільки поєднання глобального виміру із громадянознавством допомагає учням розуміти міжнародні конвенції, зокрема такі як Національна Конвенція Прав Дитини (the UN Convention on the Rights of the Child), конвенції між законодавством Великої Британії та міжнародним правом.

Глобальний вимір відображає глобальний аспект життя молоді та робить громадянство більш доречним та актуальним. Учнів забезпечують вміннями і навиками виокремлювати важливі для них питання і проблеми, які можна бачити у телепередачах, цікавих для молоді, Інтернеті; вчать правильно їх розв'язувати. Це допоможе, наприклад, зрозуміти їм присутність дітей-біженців у їхній школі, приналежність різних дітей до різних релігійних конфесій тощо [6, 13]. Основне у цьому процесі – навчити дітей адекватно реагувати на ті чинники і механізми, які реалізуються у громадянському суспільстві, допомогти старшокласникам знайти правильні шляхи у процесі розв'язання конфліктних ситуацій, пов'язаних із суспільним життям.

Глобальний вимір також дає учням необхідні знання для їх активної участі у житті суспільства та світової цивілізації. Як майбутні громадяни з правом голосу молодь повинна вміти приймати правильні та адекватні рішення. Чимало питань світового масштабу мають глобальний вимір: глобальне потепління, міграція, торгівля зброєю,

ЗМІСТ ТА СПЕЦИФІКА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

ціни на товари тощо. Відносини між різними державами та їх ставлення до своїх громадян тепер є не лише їх справою, це стає важливою проблемою світової спільноти. Англійські педагоги активно інформують про це своїх учнів у процесі навчання громадянознавства.

Глобальний вимір дає учням знання щодо економічного світу праці та споживання, оскільки транснаціональні компанії мають значний вплив на виробництво та споживання товарів як у розвинених країнах так і у країнах з “економікою, яка розвивається”. Перед молоддю постають питання вибору способу життя, прийняття рішень у ролі споживача, визначення майбутнього місця праці тощо. Всі ці та чимало інших питань англійські педагоги стараються розв’язувати у процесі громадянського виховання та освіти.

Політичної грамотності учнів Великобританії на уроках громадянознавства навчають через такі види діяльності як:

- співпрацю з однолітками з іншої школи щодо обміну досвідом з дотримання прав дітей у кожній з цих шкіл;

- спостереження за діяльністю таких організацій як Світовий Суд, який дотримується міжнародних юридичних угод; вивчення шляхів, у яких людські права визначаються юридичними міжнародними та національними документами, включаючи Акт Об’єднаного Королівства з прав людини;

- співпрацю з місцевими підприємствами, представники яких можуть відвідувати школу;

- розвиток зацікавлення до того як компанії відгукуються на проблеми довкілля і зайнятості населення в інших країнах; розвиток вміння критично оцінювати діяльність політичних партій при глобалізації суспільства.

Соціальна та моральна відповідальність пов’язана з наступним напрямком громадянознавства. Значна кількість проблем, які залишаються важливими для молоді Великої Британії, також є актуальними для молодих людей в інших країнах. До таких проблем можна віднести права дитини та людини, ідею підтримуючого розвитку. Учні повинні навчитися приймати рішення самостійно та колективно; вміти шукати рішення, як би покращити життя людей на місцевому та глобальному рівнях, без завдання у майбутньому шкоди планеті. Глобальний вимір, вважають англійські теоретики і практики громадянської освіти, сприяє розвитку в учнів моральних цінностей [4, 5].

Для засвоєння соціальної та моральної відповідальності учні англійських шкіл зосереджуються на соціальних і моральних

проблемах навколо актуальних питань, таких, наприклад, як збройні конфлікти, забруднення навколишнього середовища, вибори в інших країнах; проводять рольові ігри, це допомагає їм здобувати власний досвід, розвиває вміння ставати у позицію інших людей.

Третій напрям громадянського виховання – суспільна зайнятість.

Під суспільною зайнятістю у громадянознавстві Англії розуміється громадянство, основою якого є почуття приналежності до певної суспільної общини, а перед глобалізацією постає необхідність підготувати учнів до життя у полікультурному суспільстві, оскільки чимала кількість жителів Великої Британії є представниками різних національностей.

Суспільна зайнятість охоплює також угоду, яка має назву “Local Agenda 21”. “Agenda 21” – дієвий план для підтримки глобального розвитку у XXI столітті, його було підписано на світовому самміті ООН у Ріо-де-Жанейро у 1992 році при зібранні 179 глав держав. Мета “Agenda 21” – визнання прав кожної людини тим суспільством, у якому вона прагне жити. “Agenda 21” забезпечує законодавче підґрунтя для індивідуальних та суспільних дій.

Суспільна зайнятість та активність на уроках громадянознавства виявляється в учнів таким шляхом:

- відвідування офісів місцевих газет для дослідження різноманітності обсягу їх роботи на місцевому та світовому рівні;

- зацікавлення життям людей, які захищали права людини чи робили значний внесок у життя свого суспільства (наприклад Нельсон Мандела та Елеонор Рузвельт) [4, 14].

Зв’язки між батьками та місцевою общиною є частиною соціального внеску у шкільне життя. Глобальний вимір забезпечує можливості для залучення місцевої общини у таку форму діяльності як “Міжнародні дні”, запрошуючи батьків та місцеві організації ділитися своїми знаннями та досвідом про світові проблеми на шкільних та класних зібраннях. Наприклад, одна з початкових шкіл Грейвсенда (Великобританія) отримала нагороду “Співпраця батьків та общини” за ініціативу створення багатонаціонального саду з рослинами, які презентують різноманітність культур батьків, що проживають у цій общині. Батьки, багато з яких були біженцями, могли працювати у цьому саду.

Громадянознавство є необхідним контекстом для розвитку ставлень, цінностей, знань, вмінь та розуміння, котрі потрібні учням для вивчення та поліпшення толерантності у середовищах у межах школи та поза нею.

ЗМІСТ ТА СПЕЦИФІКА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Важливим аспектом у процесі викладання громадянознавства є спільна діяльність педагога та учня, партнерська специфіка їх взаємодії, виконання певних функцій суб'єктами навчальної діяльності.

Ефективне викладання у громадянознавстві:

- дозволяє вчителям та учням реагувати на різні потреби людей, зважаючи на гендерні питання, спеціальні освітні потреби та різні можливості і вади;

- надає можливість учням навчитися виявляти стереотипи, випадки залякування та расизму, та дізнатися як долати ці явища;

- використовує ряд соціальних та культурних середовищ у школі та суспільстві;

- заохочує дослідження різних спільнот нинішнього Об'єднаного Королівства, незалежно від того, чи спільнота школи є розмаїтою чи ні;

- дозволяє всім учням, незалежно від їх раси чи етнічного походження, включно з мандрівниками, біженцями та особами, котрі шукають притулку, мати можливість розказати свою історію та стати рівним і цінним членом шкільної спільноти;

- заохочує викладацький склад та учнів співпрацювати заради додання бар'єрів навчання;

- стимулює задіяність та учасництво всіх учнів;

- допомагає розвивати позитивні стосунки з локальними, національними та глобальними спільнотами [3, 22].

У процесі вивчення громадянознавства учні повинні вчитися брати на себе відповідальність, відчувати себе впевненими, бути активними учасниками, приймати рішення та робити реальний вибір, зустрічатися та працювати з людьми, розвивати стосунки, брати до уваги соціальні та моральні дилеми, знаходити інформацію, надавати пораду і готуватися до змін.

У цьому контексті, як зазначено у схемі з громадянознавства для четвертого етапу, учні можуть:

- діяти як “посли миру”, наставники, чи посередники, представляючи школу на міжкультурних громадських заходах;

- отримувати визнання своєї ролі у шкільному житті (наприклад, участь у антирасистських ініціативах чи ініціативах проти залякування);

- співпрацювати з людьми з місцевих, національних, та глобальних спільнот, релігійними лідерами та міжнародними волонтерськими організаціями;

- спілкуватися з молоддю інших країн ч/з е-мейл, листи, чи відвідини;

- заохочувати повагу та розуміння між різними расами, та долати насильство;

- допомагати розвивати, впроваджувати, переглядати та робити моніторинг шкільної політики, спрямованої проти залякування, расизму та за рівні можливості;

- працювати разом у ряді груп та суспільних умов зі своїми однолітками, обговорюючи відмінності та схожості між культурами, расами та релігіями;

- розвивати та впроваджувати стратегії додання расизму [3, 39].

Наразі невідомим та спірним для англійської науки є те, наскільки допоможе впровадженій у національну шкільну програму Англії предмет “Громадянознавство” утвердити поняття дієспроможності (efficacy) серед молоді: поняття про те, що вони самі, як особистості та громадяни, у співпраці з іншими зможуть вплинути на те, що відбувається в їхніх школах, удома, в своїх місцевих спільнотах, та у суспільстві загалом: “Лише після того, як виросте хоча б одне покоління учнів, що отримали громадянознавчу освіту, ми зможемо дати яку-небудь оцінку нині діючій освітній стратегії громадянознавства” – вказують теоретики та практики громадянської освіти Англії [7, 26].

Як покаже свою ефективність громадянознавство, залежатиме від того, наскільки добре у наступні кілька років будуть розв'язані такі питання як визначення, включеність, навчання та участь у процесах державотворення. Переглядаючи попередні підходи, вчені Великої Британії роблять два впевнені висновки: “По-перше, громадянознавство не сходитиме з порядку денного в освіті Англії упродовж XXI-го століття; по-друге, у міру того як саме визначення поняття громадянства змінюватиметься, змінюватиметься також і визначення того, чим є ефективна громадянознавча освіта” [7, 26].

Висновки. Вважаємо, що досвід педагогів, науковців та вчителів-практиків у Великій Британії є надзвичайно корисним для України – держави з молодою демократією. Європейський вибір України дає підстави і зобов'язує вітчизняну педагогіку активно вивчати досвід інших країн у цій сфері з тим, щоб швидко та якомога безболісніше будувати життя держави загалом та кожного її члена зокрема.

1. Beck U. *What is Globalisation?* – Cambridge: Polity Press, 2000. – 180 p.

2. Brownlie A., Mackenzie N. *Citizenship Education: Global Dimension. Guidance for Key Stages 3 and 4.* – London: Development Education Association, 2001. – 23 p.

3. *Citizenship. A scheme of work for key stage 4. Teacher's guide.* – London: Qualifications and Curriculum Authority, 2002. – 43 p.
4. *Citizenship education: global dimension. Guidance for key stages 3 and 4.* – London: Development Education Association, 2002. – 23 p.
5. *Crick B. The Presuppositions of Citizenship Education // Journal of Philosophy of Education.* – 1999. – № 33(3). – P. 337 – 352.
6. *Janoski Th. Citizenship and Civil Society: A Framework of Rights and Obligations in Liberal, Traditional and Social Democratic Regimes.* – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 205 p.
7. *Kerr D. Citizenship Education in England. The Making of a New Subject [Електронний ресурс] // Journal of Social Science Education (JSSE).* – 2003. – № 3. – P. 18 – 26. – Режим доступу: <http://www.jsse.org/2003/2003-2/pdf/kerr-england-2-2003.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2010

УДК 81'35(430)

Іванна Коцюба, викладач кафедри екологічного менеджменту та комунікативних технологій
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ОРФОЕПІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ МОЛОДІ ФРН

У статті розглянута специфіка територіальної варіативності німецьких голосних і приголосних на основі аналізу мовлення представників різних регіонів Німеччини, зроблено спробу обґрунтувати своєрідності вияву мовленнєвої поведінки в межах окремої соціальної групи, комплексно проаналізувати ситуативні компоненти, які впливають на виникнення мовних варіантів та виявити значущі змінні величини на різних рівнях мови у мовленні представників різних соціальних груп з урахуванням конкретної ситуації спілкування.

Ключові слова: орфоепія, варіативність (стратифікаційна і ситуативна), фонетичні зміни, вимовні варіанти, соціолект.

В статье рассмотрена специфика территориальной вариативности немецких гласных и согласных на основе анализа вещания представителей разных регионов Германии, сделана попытка обосновать своеобразие проявления речевого поведения в пределах отдельной социальной группы, комплексно проанализировать ситуативные компоненты, которые влияют на возникновение языковых вариантов и выявить значимые переменные величины на разных уровнях языка в вещании представителей разных социальных групп с учетом конкретной ситуации общения.

Ключевые слова: орфоэпия, вариативность (стратификационная и ситуативная), фонетические изменения, произносимые варианты, социолект.

The article deals with the peculiarities of territorial variations of German vowels and consonants on the basis of speech analysis of different German regions' representatives. It makes an attempt to ground the originalities of speech behavior manifestation within a definite social group, to analyze in complex situational components, which influence the emergence of language variants and to reveal significant variables on different language levels in speech of different social groups' representatives taking into consideration a concrete communicative situation.

Key words: orthoepy, variation (stratificational and situational), phonetical changes, articulatory variations, social dialect.

Актуальність проблеми. Останнім часом велика увага приділяється вивченню проблем варіативності в умовах функціонування мови в живому природному мовленні. Проте в більшості досліджень основна увага зосереджена на вивченні лексичних і граматичних особливостей соціолекту. Актуальність теми зумовлена важливістю вивчення вимовних особливостей у природних умовах комунікації, необхідністю подальшого дослідження характеру розподілу вимовних стилів залежно від соціальних параметрів. У зв'язку з комунікативним напрямом

розвитку сучасного навчального процесу виникає необхідність розроблення комунікативних моделей, які відображають реальні мовленнєві ситуації.

Аналіз останніх публікацій. Розглядові співвідношення літературного стандарту і розмовних форм, діалектів, присвячені праці соціолінгвістів, які досліджують мовну ситуацію в Німеччині: У. Аммон, Н. Дітмар, А. Лінке, К. Матхаєр, М. Нусбаумер, П. Портман, Б. Шлібен-Ланге.

Проблемами багатомовності й двомовності, мовних контактів, культури мови та мовної